

Mjesto teorije književnosti i neki drugi aranžmani

Božić, Zrinka

Source / Izvornik: **Umjetnost riječi : Časopis za znanost o književnosti, izvedbenoj umjetnosti i filmu, 2021, 65, 27 - 50**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

https://doi.org/10.22210/ur.2021.065.1_2/02

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:799465>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-16**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb](#)
[Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

IZVORNI ZNANSTVENI RAD

Zrinka B O Ž I Ć (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

zrinka.bozic@ffzg.hr

MJESTO TEORIJE KNJIŽEVNOSTI I NEKI DRUGI ARANŽMANI

Primljeno: 10. 10. 2020.

UDK: 82.0(497.5 Zagreb)

378(497.5 Zagreb):82.0

https://doi.org/10.22210/ur.2021.065.1_2/02

U radu će se razmotriti mjesto teorije književnosti u domaćoj znanosti o književnosti, njezina uloga u studiju književnosti općenito, njezino mjesto u zagrebačkom studiju kroatistike, njezin doprinos otvaranju istraživačkih problema kao i njezin poticaj na metodološke inovacije i književnoznanstvenu samorefleksiju. Pokazat će se da je književna teorija igrala presudnu ulogu u razvoju i književne kroatistike i samoga studija unatoč tendencijama unutar suvremene zagrebačke kroatistike da se taj utjecaj zaboravi, a sam predmet u studijskom programu marginalizira.

Ključne riječi: teorija književnosti, kulturna teorija, znanost o književnosti, kroatistika, kriza

27

Od 1950. godine, kada je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu osnovan seminar za teoriju književnosti,¹ i 1956. godine, kada je Antun Barac, profesor novije hrvatske književnosti, pri kraju svoga predstojničkog mandata² tadašnjem asistentu Juri Kaštelanu povjerio kolegij *Teorija književnosti*,³ zagrebački studij kroatistike u svim svojim programskim inačicama (od jugoslavističke preko predbolonjske kroatističke do današnje bolonjske) podrazumijevao je teoriju književnosti kao nužno predmetno područje. Otada se situacija dramatično promijenila jer se uslijed procesa reforme studijskih programa započetog akademske godine 2017/2018. na zagrebačkom Filozofskom fakultetu Odsjek za kroatistiku odlučio za radikalno smanjenje kolegija iz teorije književnosti unatoč rezultatima studentske

¹ Vidi Agičić 1998: 19.

² Godine 1956. predstojnikom Katedre za noviju hrvatsku književnost postao je docent Ivo Frangeš.

³ Vidi Samardžija 1998: 125.

ankete o postojećem studiju i udjelu književnoteorijskih kolegija na drugim studijima kroatistike u Republici Hrvatskoj. Zbog krize upravljanja Fakultetom proces do ovoga trenutka nije završen, ali da se to dogodilo – sudeći po tome kako su se stvari odvijale na Odsjeku – književnoteorijskih kolegija ne bi ni bilo u reformiranom diplomskom studiju kroatistike. Da je tih 1950-ih na Odsjeku za južnoslavenske jezike i književnosti postojala svijest o tome da ozbiljan neofilološki studij takve širine ne može postojati bez vidljive književnoteorijske komponente, pokazuje i činjenica da se kolegij “1956. prvo osamostalio u predmet da bi 1967. bila utemeljena Katedra za teoriju književnosti koju otada do umirovljenja 1980. vodi Jure Kaštelan” (Samardžija 1998: 126). Dolaskom Ante Stamaća 1971. godine na Katedru “Kaštelanova primijenjena fenomenološka metoda dopunjena je važnim strukturalističkim i semiotičkim stečevinama”, program je proširen kolegijem *Smjerovi istraživanja književnosti*, a 1980. godine zaposlenjem Vladimira Bitija “uslijedile su daljnje metodološke inovacije jer se studenti upoznaju s naratologijom, teorijom recepcije, teorijom teksta i diskurza, dekonstrukcijom, psihoanalitičkom kritikom i drugim novim teorijskim smjerovima” (126). Tako bi se ukratko dala prepričati povijest Katedre, ali se pritom ni približno ne može zahvatiti uloga teorije književnosti u studiju kroatistike i proučavanju hrvatske književnosti. Ipak, taj kratki podsjetnik poticaj je na razmišljanje o tome kako je jedno široko predmetno i disciplinarno područje uklopljeno u okvir jedne neofilologije, kako je ono utjecalo na transformaciju studija u smislu književnoznanstvenih istraživanja i kakav je trag ostavilo u nastavi. Ne radi se pritom isključivo o kolegijima iz teorije književnosti, nego i tome da se razmotri kako su smjene teorijskih paradigmi, otvaranje određenih teorijskih rasprava i uvođenje novih koncepcija utjecali na transformaciju književne kroatistike.

Da je cilj ovoga rada dati isključivo pregled domaćega književnoznanstvenog polja ili uvid u trenutno stanje teorije književnosti kao discipline općenito, bilo bi dovoljno prezentirati nekoliko inozemnih recentnih rasprava, izvući njihove zaključke i reći – to je to, pluralizam pristupa, koegzistencija različitosti, stalno preosmišljanje pojmova, dinamizam umjesto stabilnosti, previranje i preispisivanje kao konstanta itd. Međutim, ovdje je središnje pitanje uloga teorije književnosti u studiju književnosti općenito, pa i one hrvatske, njezin doprinos otvaranju istraživačkih problema, njezin poticaj na metodološke inovacije i samorefleksiju. Budući da je riječ o domaćem kontekstu i našoj znanosti o književnosti, valjalo bi podsjetiti da je riječ o

terminu koji nije općenito prihvaćen⁴ i koji se kod nas udomaćio kao prijevod njemačkog termina *Literaturwissenschaft*. Da su stvari u zapadnijim sredinama bile drugačije, podsjeća Škreb na tragu Welleka:⁵ termin *criticism/critica/la critique* u toj se mjeri proširio da je "obuhvatio sve proučavanje književnosti te zamijenio termine *poetics* ili *rhetorics*", a njemački se termin *Kritik* "pojmovno toliko suzio da je ograničen na recenzije u publicistici" i medijima (17). *Science of literature* nikada nije zaživio jer je *science* u angloameričkoj akademiji bio i ostao rezerviran isključivo za prirodne znanosti. Kako se kod nas, nastavlja Škreb, pojam književna kritika djelomično odnosi na "novinske i časopisne članke o suvremenom književnom stvaranju", a djelomično na "poseban oblik proučavanja književnosti unutar drugih oblika" (17), bio je posve neprikladan da obuhvati cjelokupnost proučavanja književnosti, pa je krovnim postao pojam znanost o književnosti. No i u njemačkom je kontekstu do toga došlo uslijed velikog napretka prirodnih znanosti u posljednjoj trećini 19. stoljeća i nastojanja da se istakne "znanstveni karakter proučavanja književnosti" (19).

"Tko se želi posvetiti ozbiljnom i znanstvenom istraživanju određenoga područja izvanljudske stvarnosti", započinje davne 1976. Škreb svoju knjigu *Studij književnosti*, "mora kao prvi preduvjet takva rada sebi postaviti zadatak da, unutar čitave stvarnosti, područje svoga specijalnog istraživanja izdvoji i omeđi što je moguće točnije kao predmet svoga studija" (9). Da bi se određeno područje konstituiralo kao znanost, dodaje, epistemologija nalaže da osim omeđivanja i definiranja predmeta "razvije i izgradi svoje *specifične znanstvene metode*" (22). Dok se prirodne znanosti oslanjaju na pouzdan i detaljno razvijen pojmovni sistem koji se stalno usavršava i nadograđuje, svaka je od metoda znanosti o književnosti "vršila svoja ispitivanja s pomoću njoj svojstvenoga sistema pojmova, pa se mijena metoda, koje nikako nisu bile 'metode' u smislu metoda prirodnih znanosti, u povijesti studija književnosti očitovala kao mijena kompleksa kategorija" (25). Kada se stvari postave na takav način, središnji problem postaje dotadašnje polazište i, kako Stamać objašnjava:

A baš to – narav i bit književnog djela – u današnjoj se znanosti o književnosti određuje na veliki broj načina, koji se nerijetko uzajamno i isključuju. Koja to onda metoda može biti apsolutno (znanstveno) sigurna u svrhu svoga puta, i

⁴ Vidi Škreb 1998: 17.

⁵ Škreb se poziva na Wellekove dvije studije iz zbornika *Concepts of Criticism* (1963): "Literary Theory, Criticism, and History" i "The Term and Concept of Literary Criticism".

koja to metodologija može slovit kao ustaljen pregled – u idealnoj izvedbi: sustav i teorija – književnoznanstvenih postupaka? (1998b: 551)

30 Ono što se iz ovih kraćih podsjećanja na Škrebova i Stamaćeva zapažanja može činiti kao problem distinktivno je obilježje književnoznanstvenog polja, preduvjet bez kojeg, iz današnje perspektive gledano, ono i ne postoji. Zato Stamać u svom prilogu *Uvodu u književnost* najavljuje kako će zahvatiti “mnoštveno pojmljene, kadšto i interferentno iskušane pa zato ne nužno pravocrtno određene putove istraživanja (proučavanja) književnosti glede svih njezinih upoznatih i mogućih manifestacija” (552) i zato bez okolišanja priznaje da je zbog “nedefiniranosti osnovnih pretpostavaka (predmet, metode, ciljevi)” unaprijed odustao od “takva bezupitnog termina” kao što je *metodologija* (551). Umjesto toga, Stamać priznaje, znanost o književnosti, koja se “unatoč očitim neuspjesima” doista “uvijek iznova pokušavala konstituirati kao posebna znanost, od nečega je morala polaziti” (552). Ako to nisu mogli biti predmet, metode i ciljevi, mogla je to biti, tvrdi Stamać, “*usmjerenost* na vlastiti korpus, tj. na veći ili manji broj književnih djela svih mogućih profila i vrsta” (552). Radi se zapravo o tome da se isti korpus motri iz različitih perspektiva: književnopovijesne, književnoteorijske i književnokritičke. U prvom slučaju književna se djela motre “kao dijakronijski ustanovljiv niz” (552), u drugom je niz sinkronijski, što znači da se promatra “istodobna nazočnost u kakvu strukturnom ili oblikovnom uzorku” dok se u trećem slučaju radi o raspršenom nizu, a djela se proučavaju “kao pojedinačne činjenice, kao individualne tvorbe, od prepoznatljivih mikrostrukture preko autorski obilježenih makrostrukture do čitava opusa nekog pisca i sl.” (553).

Ta trodijelnost, tvrdi Škreb, “nije dovela do velikih rezultata” (1976: 26) jer ako bi povijest književnosti bila više od puke kronologije djela prema datumu nastanka ili objavljivanja, ona ih onda mora prikazati u odnosu prema društvenoj stvarnosti, a njezin autoritet ovisit će o povijesti te društvene stvarnosti. Prema Škrebu, tek je “povijesni materijalizam marksizma položio temelje znanstvenom prikazivanju te povijesti”, što znači i same povijesti književnosti (27). Mnogoznačnost pojma kritike u pitanje dovodi “jamstvo za uspjeh ‘metode’”, a teorija književnosti “koja bi morala istraživaču pružiti pouzdan i provjeren pojmovni sistem njegova istraživanja, u povijesti studija književnosti neprekidno prelazi od jednoga pojmovnog sistema k drugom i do danas joj nije pošlo za rukom da utvrdi bar osnovne kategorije studija književnosti koje bi stručnjaci prihvatili kao temelj općeobavezna sistema” (27). Zato, prema Škrebovu mišljenju, zagovornici teorije trodijelnosti ističu da se nijedan od triju ciljeva studija književnosti “ne može postići drukčije

nego da se samo istraživanje poveže s ostalim dvama smjerovima i posluži rezultatima njihova rada" (27). Stamać se slaže "da cjelovit uvid u predmet, književno djelo, daju samo sve tri, sklopljene [...]" (553). Pritom su, upozorava u nastavku, pojedini smjerovi istraživanja književnosti privilegirali jedan od triju načina "već prema tome koliko se svaki od njih i sam oslanjao o spoznajnoteorijske sustave na crti povijesnost-apovijesnost-pojedinačnost" (553). Tako su se, prema Stamaćevu shvaćanju, pozitivistički usmjereni istraživači usredotočili na oblikovanje povijesti neke od nacionalnih književnosti, semiotičari i strukturalisti "na oblikovanja sinkronije odnosno teorije", a fenomenolozi, novokritičari i stilističari zaokupili "oko 'uranjanja' u individualne književne tvorbe, interpretirajući lirske, 'subjektivne' opuse: oni su dakle poglavito 'kritičari'" (553).

Dok Škreb i Stamać inzistiraju na nužnosti međusobnog dopunjavanja i prožimanja književne povijesti, teorije i kritike za volju cjelovitosti književnoznanstvenoga uvida, Biti u *Pojmovniku književne i kulturne teorije* to "nekoć tradicionalno trojstvo" znanosti o književnosti shvaća prvenstveno kao "različite etape u reguliranju temeljna pojma književnosti odn. kao uzastopne horizonte u procesu razgraničavanja književnog teksta od konteksta" (2000: 584). To znači da su se povijest, kritika i teorija u različitim kontekstima smjenjivale na poziciji dominante u književnoznanstvenom polju, pri čemu nijedna smjena, prema Bitijevu mišljenju, nikada "nije podrazumijevala konačnu devalvaciju, 'dokidanje' jedne etape drugom" (584). Supostojale su, različito se međusobno odnosile, ali su funkcionirale i održavale dinamičnim polje znanosti o književnosti. Tako Biti, za razliku od Škreba i Stamaća, nigdje ne apostrofira potrebu cjelovitog zahvaćanja predmeta koje bi znanost o književnosti legitimiralo kao znanost jedino međusobnim nadopunjavanjem triju sastavnica. Tri domaća priloga raspravi o znanosti o književnosti dijeli više desetljeća: pet izdanja *Uvoda u književnost* izlazi od 1961. do 1998,⁶ Škrebov *Studij književnosti* izlazi 1976, a dva izdanja Bitijeva *Pojmovnika* 1997. i 2000.⁷ Razlike u pristupima trojice autora ne govore samo o smjeni paradigme, o različitim dominantama u književnoznanstvenom polju i promjenama ovdašnjih shvaćanja stanja discipline, već se kroz njih mogu motriti i transformacije širega konteksta domaće znanosti o književnosti. A

⁶ Prvo i drugo izdanje iz 1961. i 1969. godine sa Škrebom uređuje Fran Petre, a u trima prerađenim i poboljšanim izdanjima iz 1983, 1986. i 1998. umjesto Petrea u urednički duo uključuje se Ante Stamać.

⁷ Prvo izdanje izlazi 1997. pod naslovom *Pojmovnik suvremene književne teorije* (izdavač Matica hrvatska), drugo, dopunjeno izdanje izlazi pod nešto izmijenjenim naslovom *Pojmovnik književne i kulturne teorije*.

da bismo razumjeli što se događalo s proučavanjem hrvatske književnosti, konceptualni okvir znanosti o književnosti neizbježan je. Koliko je on doista postao naš, ne iščitavamo samo iz naše književnoznanstvene produkcije, nego i iz pravnih dokumenata,⁸ naziva istraživačkih institucija,⁹ naslova znanstvenih časopisa¹⁰ i sl.

A što s teorijom unutar znanosti o književnosti? I što s teorijom kod nas? Još su Wellek i Warren u svojoj čuvenoj *Teoriji književnosti* (*Theory of Literature*, 1956), vjerojatno najutjecajnijem književnoteorijskom udžbeniku općenito, bez lažne skromnosti i ne robujući idealu sinteze i sklada, ustvrdili da termin *teorija književnosti* obuhvaća i *teoriju književne kritike* i *teoriju književne povijesti* (1985: 62) te na taj način pokazali da su kritika i povijest nemoguće “bez nekog niza pitanja, nekog sistema pojmova, nekih orijentacionih uporišta, nekih uopštavanja” (63). Radi se, naime, o tome da je za Welleka i Warrena ključna upravo razlika između “proučavanja načela i merila u književnosti i proučavanja konkretnih književnih umjetničkih dela, bilo da ova proučavamo izdvojeno ili u nekom hronološkom nizu” (62). To znači da je s jedne strane teorija književnosti, a s druge su povijest i kritika te da bilo kakvom proučavanju konkretnih književnih djela prethodi teorijska konceptualizacija. Suprotno ideji sklada triju sastavnica, Wellek i Warren dinamiku književnoznanstvenog polja opisuju kao “dijalektički

32

⁸ Pritom imamo bizarnu situaciju da prema važećem *Pravilniku o uvjetima za izbor u znanstvena zvanja* (Narodne novine br. 28/2017) Matični odbor za filologiju razlikuje i različito vrednuje radove iz lingvistike i filologije u užem smislu od radova iz znanosti o književnosti (Članak 27 Stavak 1). Istodobno, važeći *Pravilnik o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama* (Narodne novine br. 118/2009), *Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama* (Narodne novine br. 82/2012. i 32/2013) i *Pravilnik o dopuni Pravilnika o znanstvenim i umjetničkim područjima, poljima i granama* (Narodne novine br. 34/2016) u znanstvenom području humanističkih znanosti i polju filologija navode pod A. 14 grana koje obuhvaćaju klasičnu filologiju, kroatistiku, slavistiku, romanistiku, germanistiku, anglistiku, indologiju, hebraistiku i judaistiku, arabistiku, turkologiju, ugrofinistiku, sinologiju, japanologiju i druge orijentalne i ostale filologije, a pod B. fonetiku, opće jezikoslovlje (lingvistiku), poredbeno i historijsko jezikoslovlje, teoriju i povijest književnosti, poredbenu književnost i semiologiju. Znanost o književnosti dijelom je pokrivena kroz teoriju i povijest književnosti i poredbenu književnost, a dijelom je rascjepkana u niz nacionalnih filologija. Zašto bi semiologija bila izdvojena nije posve jasno. Kakva logika i koji epistemološki okvir stoji iza takve raščlambе teško bi i najdovrtljivijem umu bilo dokučiti.

⁹ Zavod za znanost o književnosti svojom bogatom izdavačkom tradicijom još uvijek djeluje na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

¹⁰ *Umjetnost riječi* u podnaslovu ima “časopis za znanost o književnosti, izvedbenoj umjetnosti i filmu”, pri čemu su izvedbene umjetnosti i film dodane 2012. s promjenom uređivačke koncepcije i sastava uredništva.

proces uzajamnog prožimanja teorije i prakse" (63). U povijesti teorijske samorefleksije to je bio važan emancipacijski korak kojim je, unatoč visokim dosezima različitih teorijskih škola prve polovice 20. st., poput primjerice ruskih formalista, tek 1960-ih stekla status koji takvim dosezima i odgovara. Bitijevim riječima, teorija je u znanosti o književnosti "preuzela primat od interpretativne *kritike*, isto kao što je potonja bila razvlastila *povijest književnosti* otkako je, početkom stoljeća, književni tekst dospio u prvi plan" (2000: 584).

Još je početkom 1980-ih u osvrtu na Škrebovu knjigu *Književnost i povijesni svijet* (1981) Biti problematizirao njegov "uporno zagovarani ideal znanstvenosti", njegovu "vjeru u pravocrtni i kumulativni razvitak književne znanosti koji bi, kako god postepeno i krivudavo, naposljetku ipak morao privesti sintezi u obliku 'utvrđenoga znanstvenog pojma književnog djela'" (1989: 34). Na tu kritiku ne treba gledati kao na puki iskaz neslaganja s određenim stajalištima, nego kao na simptom promjene odnosa unutar znanosti o književnosti i promjene širega paradigmatškog okvira. Kako mnogi autori književnoteorijskih uvoda, pregleda, pojmovnika, udžbenika (Eagleton, Culler, Biti, Compagnon, Castle, Fry i dr.) pokazuju, upravo su šezdesete bile ključne u tom velikom pomaku. Sedamdesetih godina, kada je književna teorija bila u naponu snage, Compagnon se, primjerice, prisjeća s nostalgijom: "Sve nas je nosila moćna struja", a "proučavanje književnosti, uz potporu teorije, izgledalo zavodljivo, uvjerljivo, pobjedonosno" (2007: 7). Međutim, dva desetljeća kasnije on sa žaljenjem konstatira da su se stvari promijenile, da više nije posve isto, da se teorija institucionalizirala, "pretvorila se u metodu, postala malom pedagoškom tehnikom"¹¹ (7). Tako Juvan u svojoj studiji *Literary Studies in Reconstruction: An Introduction to*

¹¹ Što pod tim podrazumijeva, Compagnon objašnjava u nastavku: "Danas ne možete proći na nekom natječaju ako ne vladate tananim argumentacijskim razlikama i ne znate se izražavati naratološki. Pristupnik koji ne bi znao reći je li odlomak teksta što ga ima pred sobom 'homo' ili 'heterodijegetičan', je li u pogledu ustroja pripovjednog vremena 'singularan' ili 'iterativan', ima li 'unutarnju' ili 'vanjsku fokalizaciju', ne bi položio kao što je nekoć trebalo prepoznati što je anakolut, a što hipalagij i znati na koji se datum rodio Montesquieu. Da bi se shvatila posebnost visokoškolske nastave i akademskog istraživanja u Francuskoj, uvijek se treba sjetiti koliko je sveučilište u povijesti ovisilo o sustavu natječaja na temelju kojih su se zapošljavali srednjoškolski nastavnici. Kao da se prije 1980. namaknulo onoliko teorije koliko je dostajalo da se obnovi pedagogija: malo poetike i naratologije da se mogu objasniti stih i proza. Nova kritika, kao i književna povijest Gustava Lansona nekoliko naraštaja prije nje, brzo se svela na nekoliko recepata, doskočica i lukavština kojima će se čovjek iskazati na natječajima. Teorijski se polet zakočio čim je skucao nešto znanstvenog sitnija da namiri nedodirljivu eksplikaciju teksta" (2007: 7).

Literature objavljenoj na engleskom 2011. (slovenski izvornik izlazi 2006) konstatira kako je književna teorija izgubila obilježje sistematično organiziranog korpusa znanja “u službi akademijinih ideala klasičnih humboltovskih sveučilišnih humanističkih studija” (19), a Eagleton još 1983. u svojoj utjecajnoj *Književnoj teoriji* tvrdi da je tadašnja kriza književnoznanstvenoga polja “kriza definicije samoga predmeta” (229). O čemu se točno radi, vidi se i u Cullerovu pokušaju da u svom uvodu iz 2000. objasni da u “području književnosti teorija nije prikaz prirode književnosti niti metoda za njezino proučavanje”, da je ona “područje mišljenja i pisanja čije je granice iznimno teško odrediti” (11), ali i da “zbog nje ljudi mijenjaju svoja gledišta i drugačije promišljaju predmet i djelatnost svoga proučavanja” (12). Teorija je, Culler zaključuje, interdisciplinarna, analitička i spekulativna, kritika zdravoga razuma i refleksivna, a što je najveći njezin problem – ona je beskonačna. Budući da je čini, Culler dodaje, nepregledno mnoštvo tekstova koje se “stalno uvećava kako mladi i nadobudni, kritizirajući temeljne koncepcije starih, promiču teorijske doprinose novih mislilaca i otkrivaju radove starijih i zanemarenih” (24) – teorija je izvor uznemirenja, frustracije. Prema njegovu mišljenju, njezina je neovladivost “jedan od glavnih uzroka otpora teoriji” (25). Teorija je teška, piše Young gotovo dva desetljeća ranije, “iz jednostavnog razloga što se njezina temeljna pretpostavka sastoji u shvaćanju da proučavanje onoga što činimo kada čitamo književnost uključuje razmatranja koja nadilaze prostor književnog kao takvog” (1982: 165). To donosi daleko više posla, a nadilaženje disciplinarnih granica podrazumijeva razmišljanje o filozofskim pretpostavkama proučavanja književnosti, o načinima na koje jezik funkcionira, o misaonim procesima tijekom čitanja, o prirodi zbilje na koju književnost, navodno, referira ili otvaranje pitanja uspijeva li ona uopće u tome, pitanja odnosa književnosti i politike i ideologije ili općenito – što bi uopće bila književnost.¹² Suvremeni književni teoretičari, piše White 1970-ih, ne priznaju granice disciplina ni u temama kojima se bave ni u metodama pristupa, a nijedan tip intelektualne prakse nije u toj mjeri imperijalistički.¹³ Razmišljajući upravo o tome, desetljeće kasnije, Margolis konstatira kako s vremena na vrijeme kada pojedina disciplina “postane zamjetno neuredna”, pokazujući “besraman interes” za ideje drugih disciplina, dolazimo u situaciju da se moramo “opravdavati” zbog posezanja za onim onkraj granica vlastite profesije (1986: 95). S jedne strane, dodaje u nastavku, “nova je doktrina otvorenosti (*l’overture*) dobrodošla”, dočim s druge donosi

¹² Vidi Young 1982: 165.

¹³ Vidi White 1976: 378.

opasnost zapadanja u konceptualni i metodološki kaos (108). Ipak, prelazeći disciplinarnu granice, diskursi književne teorije uspijevaju izvući reakcije i "odgovore ljudi koji se bave drugačijim tipom djelatnosti na sveučilištu", zbog čega njihov doseg nije zanemariv (Baker 1995: 1).

Antiteorijsko raspoloženje različito se artikuliralo u različitim sredinama 1980-ih: od polemike koja se u SAD-u vodila na stranicama časopisa *Critical Inquiry*¹⁴ preko zagovaranja empirijske znanosti o književnosti u Njemačkoj¹⁵ do istupa našeg Ive Vidana¹⁶ koji je apostrofirao terorizam književne teorije i obrušio se na "hipertrofiju njezine izvanjske uporabe" (1986: 709). "Unoseći navike, slike, uzore iz antropologije, psihoanalize, jezikoslovlja", teorija je, tvrdi Vidan, "lišila znanost o književnosti autonomnog postupanja", odnosno "one ilegitimne intimnosti između poezije i kritike, koju je nekada, prostodušnom smionošću, propovijedao i provodio Croce" (709). Vidanu smetaju teško prohodni, nerazumljivi, nekomunikativni eseji što se čitaju na Trećem programu radija i činjenica da recepcija teorije u domaćim kritičkim krugovima literarnu kulturu zadržava u nekom tipu rezervata "za vrhunsku refleksiju o književnosti i književnosti same" i kanalizira je "u mlačne rukavce izvan matice zbivanja" (712). Što bi to točno bila matica

¹⁴ Prvi val polemike odigrao se 1982. i 1983. godine, a prilozi su objavljeni ovim redoslijedom u dva broja časopisa:

1. Knapp, Steven i Walter Benn Michaels. 1982. "Against Theory". U: *Critical Inquiry* 8, 4: 723–742.
2. Hirsch, E. D. Jr. 1983. "Against Theory?". U: *Critical Inquiry* 9, 4: 743–747.
3. Crewe, Jonathan. 1983. "Toward Uncritical Practice". U: *Critical Inquiry* 9, 4: 748–759.
4. Mailloux, Steven. 1983. "Truth or Consequences: On Being against Theory". U: *Critical Inquiry* 9, 4: 760–766.
5. Parker, Hershel. 1983. "Lost Authority: Non-Sense, Skewed Meanings, and Intentionless Meanings". U: *Critical Inquiry* 9, 4: 767–774.
6. Knapp, Steven i Walter Benn Michaels. 1983. "A Reply to our Critics". U: *Critical Inquiry* 9, 4: 790–800.

Kao izravan odgovor na argumente izrečene u polemici, koju godinu kasnije objavljena su i ova dva priloga:

1. Fisher, John. 1986. "Against Theory, Again". U: *The Journal of Aesthetic Education* 20, 4: 50–53.
2. Knapp, Steven i Walter Benn Michaels. 1987. "Against Theory 2: Hermeneutics and Deconstruction". U: *Critical Inquiry* 14, 1: 49–68.

¹⁵ Vidi: Schmidt, Siegfried J. 1980. *Grundriß der Empirischen Literaturwissenschaft*. Braunschweig/Wiesbaden: Vieweg; Haptmeier, Helmut i Siegfried J. Schmidt. 1985. *Einführung in die Empirische Literaturwissenschaft*. Braunschweig/Wiesbaden: Vieweg.

¹⁶ Izlaganje koje je održao 1985. na Zagrebačkim književnim razgovorima objavljeno je godinu dana poslije u *Republici* 7–8 (1986) pod naslovom "Terorizam teorije".

zbivanja i iz kojih je to tokova literarna kultura isključena, ne objašnjava, ali eksplicitno kritizira "položaj što ga je [...] uzurpirala teorija" (712) i na samome kraju poziva: "Dajmo da tekstovi žive, otkrivajmo im relevantnost po društvenu dinamiku duhovne kulture, a teorija će nam tu biti od tim veće koristi što nenametljivija, nepreuzetnija, ali skroz funkcionalna bude njezina prisutnost" (713). Kao da bi trebala odustati od onoga što je postala da bi u očima onih kojima su Vidanova stajališta bliska bila prihvatljiva. Trebala bi znati gdje joj je mjesto i ne prelaziti zacrtane granice, kao što je prije Drugoga svjetskog rata, prisjeća se Vidan, "bila skup tropa i figura, popis retoričkih sredstava", ali se, eto, u formi "koherentnog i preuzetnog sustava ona nametnula kao eksplikacija socijalističkog realizma" (708), prvo Timofejev, potom Wellek – povratka na staro više bilo.

36 Kakva god bila – neovladiva, nepregledna, neuredna, uzurpatorica – teorija je za Compagnona "važna, zanimljiva i autentična" zato "što se nesmiljeno borila protiv mrtvila naslijeđenih nazora u proučavanju književnosti" (11). Ti su joj se isti "naslijeđeni nazori jednako odrješito suprotstavljali" (11) ponajviše zbog toga što se zahvaljujući njoj "pretpostavke uobičajenoga diskursa o književnosti više ne prihvaćaju kao samorazumljive", dovode se u pitanje i "prokazuju kao povijesne konstrukcije, kao konvencije" (13). Tako je Culler svojevremeno primijetio da teorija istodobno "pobuđuje žudnju za ovladavanjem" i "onemogućuje ovladavanje" (25) prvenstveno zato što je u njezinoj naravi "da potire, kroz osporavanje premisa i postulata, ono što ste mislili da znate" (26). Kao što je njezinim nepreglednim poljem nemoguće ovladati, njezine učinke nemoguće je anticipirati. Upravo se zato svaki otpor teoriji može opisati kao želja da se ona zadrži u strogim okvirima, da bude krotka, uredna i nepreuzetna sastavnica znanosti o književnosti koja će se nekonfliktno nadopunjavati s povijesti i kritikom i imati jasno definiran predmet i cilj.

Pišući sredinom 1990-ih o glavnim preprekama akademskoj recepciji semiotike kod nas, Biti ističe oralnost kao "*osnovno načelo domaćega akademskog života*" (1995: 112) s vrlo konkretnim konzekvencama. Naime, dok je uspon semiotike u zapadnoj kulturi rezultirao demistifikacijom književnosti, a uključivanjem vizualnih medija i demokratizacijom polja proučavanja, u usmenim je društvima "s ograničenom i okašnjelom upotrebom vizualnih medija", piše Biti, njezin status ostao nepromijenjen: "*književnost je i dalje bila najistaknutiji čvavar nacionalne predaje i povijesnog identiteta*" (113). Ona je zahvaljujući takvoj privilegiranoj poziciji:

određivala parametre za sve druge vrste diskursa, među kojima nije bio pošteđen ni znanstveni diskurs. Ponajviše, zbog tog razloga, on je često nailazio na znatne poteškoće u svojim pokušajima da se emancipira dostizanjem razine

takozvanog metajezika s više ili manje čvrstom terminologijom. U takvim slučajevima morao se nositi s argumentacijom da bi se lišio pristupačnosti običnom čitatelju, takozvanom ljubitelju književnosti, kojemu mora služiti. Nije bila iznimka, nego pravilo da *stručno vrednovanje književne znanosti* o kojemu ovise unapređenja, nagrade i ugled počiva na kriteriju jasnog ili čak lijepog stila teoretičarevog. Odviše dobro poznavanje međunarodnog stanja teorije, do stupnja koji nužno uključuje "znanstveni aparat" ili razrađenu argumentaciju – da i ne spominjemo dobro poznatu pojmovnu akrobatiku – bilo je u skladu s tim smatrano za nepotrebnu i, štoviše, neprirodnu prepreku na putu prema nekoj vrsti gotovo usmenog stila koji prosječni zapadni teoretičar vjerojatno ne bi oklijevao nazvati "nepodnošljivom lakoćom znanstvenog pisanja". (113)

Oralnim je društvima, Biti dodaje, svojstvena i miroljubiva koegzistencija "različitih 'sistema' u zajednici", tako da se nikada u pitanje ne dovede jednom uspostavljeni red, a kada je riječ o filologiji "unutar okvira raspodjele humanističkih znanosti, doista se može govoriti o drevnoj nedodirljivoj sili: *dubu nacije*" (114). Uz usmjerenost naših neofiloloških odsjeka na duh nacionalne kulture još je jedno svojstvo oralnih društava, prema Bitiju, obilježilo naš akademski život – *pedagoški imperativ* – jer je dobro poznato "da je reprodukcija naslijeđenog znanja od iznimne važnosti za opstanak oralne zajednice", a ona se provodi tako "da se oblici prijenosa baštine države neizmijenjenima, dok se sadržaj može mijenjati bez oklijevanja" (115). To znači da su se programi naših neofiloloških odsjeka mijenjali, uvodili su se novi kolegiji, ali je, oštar je Biti "pristup književnosti i jeziku, uz neke iznimke, ostao gotovo nepromijenjen", a svaki napredak u teoriji mora se "ravnati mogućnostima njezinog predavanja u učionici" (115). To je kod nas shvaćeno kao imperativ da se prihvaćaju one teorije i metode koje su bile primjenjive, pomoću kojih se moglo raditi s književnim tekstovima, jer je zadatak književne teorije u prvom redu "ponuditi prave upute za spoznajno kroćenje otuđujuće snage književnosti" (115). Sukladno tome, student bi vladajući "primjenjivim znanjem" trebao biti u stanju ispravno interpretirati književno djelo, a nitko nije ni pomišljao "na mogućnost da se teorija proučava zbog nje same" (115). To je uvelike ograničilo recepciju suvremenih književnoteorijskih strujanja i onemogućilo dublje programske inovacije, primjerice u studiju kroatistike.

Kakve su konkretne konzekvence takvoga odnosa, primijetio je odavno Zoran Kravar u svom tekstu "Razmišljanja o funkciji i prijenosu književnoteoretskoga znanja", uvrštenom u zbornik znakovitoga naslova *Kako predavati književnost*, osvrćući se na srednjoškolske udžbenike koji "destimuliraju osamostaljenje teoretskih interesa, stvarajući predodžbu o izravnoj razu-

mljivosti književnoga djela i garnirajući svoje estetizantske i kulturnopovijesno orijentirane 'interpretacije' nevažnim mrvicama književnoteoretskih mudrosti, uglavnom lingvo-stilističke provenijencije" (1984: 106). Da se otada puno nije promijenilo, ne treba posebno ni napominjati, a uzroke tomu valja tražiti u činjenici da se i danas, četvrt stoljeća nakon spomenutog Bitijeva i više od triju desetljeća nakon Kravarova teksta ništa konceptijski bitno u, primjerice, zagrebačkom studiju kroatistike nije dogodilo, izuzev dramatičnog sužavanja konteksta (izbacivanja južnoslavističkih sadržaja iz programa), zanemarivanja filmske, scenske i medijske komponente (koje su do 1990-ih bile obaveznim dijelom studija jugoslavistike) i reduciranja književnoteorijskih predmeta 2000-ih. Književnopolovijesna dijakronija ogleda se još uvijek u katedarskoj i predmetnoj podjeli na stariju i noviju hrvatsku književnost kao i u koncepciji studija kroatistike u kojoj se kreće od starijih književnopolovijesnih razdoblja i jezičnih stanja prema suvremenosti, od jednostavnih usmenih oblika prema složenijima, od početaka pismenosti do recentne književne produkcije, pri čemu bi teorija jezika i teorija književnosti u prvim dvama semestrima studija trebale studente dostatno metodološki opremiti za nastavak studija i ekstenzivno bavljenje nacionalnom kulturom.

38

A kad smo kod kulture i domaće znanosti o književnosti, promjena koja se dogodila smjenom tisućljeća jasno se ogleda u promjeni naslova, dopuni i doradi Bitijeva *Pojmovnika*. Prvo izdanje *Pojmovnika suvremene književne teorije* iz 1997. dopunjuje se i proširuje 2000. kada s izmijenjenim naslovom, dopunjen i doraden izlazi *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Tom je ozbiljnom intervencijom¹⁷ njegov autor pokušao zahvatiti tadašnje stanje teorije i pokazati "da svaka teorija, htjela to ili ne, pripada horizontu određene kulture koji unaprijed određuje što će za nju uopće biti kultura" te da se suvremena teorija "bavi književnošću i kulturom u punoj svijesti o tome da su se obje one već unaprijed pozabavile njome impregnirajući joj horizont, mjesto govora i vokabular" (2000: VIII). Da se širenje perspektive ili disciplinarnog polja dogodilo i kod nas, a Biti to općenito naziva kulturalnim

¹⁷ U drugom izdanju, osim dorade postojećih natuknica (izoštavanja formulacija, dopune, organizacije u paragrafe, sređivanja uputnica, ažuriranja referenci i sl.), dvanaest je natuknica iznova napisano, a uvršteno je i sedam novih: "U cijelosti, nastojao sam prilagoditi *Pojmovnik* novome stanju teorije koje, jasnije no prije, obilježava ne samo tzv. kulturalni, već i etičko-politički obrat. Naizgled nepomirljive razlike među školama ustupile su mjesto 'zonama dodira', problemskim žarištima na kojima se podjednako razmjenjuju uvidi i upriličuju sukobi. Teorijske škole izgubile su svoju homogenost proživši se unutarnjim rascjepima. Donedavna neprijeporni velikani i nedodirljivi pojmovi doživjeli su preispisivanje u novim, neočekivanim smjerovima" (Biti 2000: VII).

obratom, pokazuje Dudina studija *Kulturalni studiji: ishodišta i problemi* (2002) – prvo ekstenzivno predstavljanje praktičnih i teorijskih dosega britanskih kulturalnih studija kod nas. Tomu su prethodili uvodni kolegiji na zagrebačkom Filozofskom fakultetu, nakon čega je koju godinu kasnije osnovan i prvi Odsjek za kulturalne studije na riječkom Filozofskom fakultetu, a poslijediplomskom studiju književnosti Odsjeka za komparativnu književnost u naslov dodana i kultura. Pritom valja imati na umu da se kulturalni studiji, po tome kako su se od početka 1960-ih konstituirali, opiru, “na različite načine, svakom od triju tradicionalno ključnih epistemoloških elemenata (disciplina, predmet istraživanja, metode istraživanja)” (Duda 2002: 11). Umjesto jasno postavljenih granica unutar kojih se proučava kultura nerijetko se govorilo o “nedisciplinarnom, postdisciplinarnom ili multidisciplinarnom području” (Willis, cit. prema Duda 2002: 11), što im je, paradoksalno, omogućilo da se “udomaće” u različitim disciplinarnim i kulturnim kontekstima. Čak i kada u ovdašnjem tranzicijskom kontekstu¹⁸ nailaze na plodno tlo, upozorava Duda, kulturalni studiji ne bi trebali biti “sami sebi svrhom kao još jedan akademski žeton kojim dokazujemo da smo dio svijeta i osporavamo vlastitu perifernu poziciju uključujući se u tzv. međunarodnu razmjenu znanja, nekakav zalog naše modernosti i suvremenosti u nizu novih studijskih programa kojima se akademija u ponudi voli praviti važna, osobito nakon bolonjske reforme” (2016: 82). Neovisno o različitim razinama i vrstama prilagodbe, kao i o samoj institucionalizaciji u vidu novoga studijskog programa i ustrojbene jedinice riječkoga Filozofskog fakulteta, uvođenje kulturalnih studija u domaći akademski kontekst dodatno je dinamiziralo ovdašnje književnoznanstveno polje, što je rezultiralo doktoratima,¹⁹ knjigama, studentskim časopisom *K*, ali i novim kolegijima koji se nadovezuju na ono što je u predmetnom smislu zacrtano 1960-ih u Velikoj Britaniji.

¹⁸ “[...] čini mi se da su kulturalni studiji mogući u postjugoslavenskim uvjetima jedino kao kulturalni studiji tranzicije, i ako to nisu, onda smo uvelike, da iskoristim poznatu izreku, ‘uzalud krečili’” (Duda 2016: 81).

¹⁹ Tako su u vrlo kratkom periodu obranjene disertacije koje se nadovezuju na kulturalne studije, bilo izravno bilo na tragu širenja teorijske problemske perspektive:

Hameršak, Marijana. 2008. *Tvorbe djetinjstva i preobrazbe bajke u hrvatskoj dječjoj književnosti*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb.

Grdešić, Maša. 2010. *Kulturalni studiji i feminizam: reprezentacije ženskosti u hrvatskom izdanju Cosmopolitana*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb.

Kolanović, Maša. 2010. *Popularna kultura i hrvatski roman od socijalizma do tranzicije*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb.

Peović, Katarina. 2010. *Novomedijska pismenost: Perspektive digitalne i mrežne tekstualnosti i društvenosti*, doktorska disertacija, Filozofski fakultet, Zagreb.

No osim izravnog nadovezivanja na kulturalne studije, širenje problemske perspektive u proučavanju književnosti generiralo je pojavu niza tema koje su se prvi put otvarale upravo zahvaljujući gibanjima u suvremenoj književnoj i kulturnoj teoriji, poput: subjekta i subjektivacije u književnosti (od analize statusa lirskoga subjekta i pripovjedača do izvođenja etičko-političkih konzekvenci u čitanjima književnih predložaka), mehanizama uspostave književnog kanona, interesa za književnu antropologiju, problema tvorbe i reprezentacije roda, istraživanja različitih politika reprezentacija drugosti, tvorbe identiteta (od nacionalnog do pojedinačnog), prostora u književnosti, razmatranja odnosa ekonomije i književnosti, empirijskih proučavanja čitanja, etičkih i političkih učinaka same književnosti itd. Da bi se vidjelo u kojoj je mjeri uvođenje kulturološke perspektive ili tzv. kulturalni obrat promijenio domaću znanost o književnosti i postao svojevrsni imperativ "na domaći način", dovoljno je poblizhe promotriti tekst Davora Dukića "Kultura – zapostavljen pojam u počecima moderne hrvatske znanosti o književnosti" objavljen u *Umjetnosti riječi* 2009. godine. U nedostatku radova koji se bave historijatom discipline svaki je recentniji pokušaj problemske retrospekcije dobrodošao i iziskuje pomno čitanje.

40

Kao što se iz naslova razbire, Dukić kritizira pripadnike Zagrebačke književnoznanstvene škole zbog zanemarivanja pojma kulture.²⁰ Prema njegovu mišljenju, "u dominantnim tendencijama Zagrebačke škole u 1950-im godinama, koje se mogu označiti ključnim pojmovima kao što su *imanentizam* ili *umjetnost riječi*, ima malo mjesta za moderan pluralistički, antropološki pojam kulture u smislu kompleksne (mahom simboličke) strukture koja može ispuniti funkciju objasnidbenog konteksta pojedinačnih praksi određene društvene zajednice u određenom povijesnom periodu" (143). S tvrdnjom se lako složiti, kao što se lako složiti s tvrdnjom da u domaćoj znanosti o književnosti 1950-ih nije bilo ni strukturalizma ni poststrukturalizma. Kako navodi nekoliko stranica ranije: 1950. osnovano je Hrvatsko filološko društvo, 1952. osnovana je njegova Sekcija za teoriju i metodologiju povijesti književnosti, "prvi rezultati književnoteorijskog rada Sekcije publicirani su 1955. u zborniku *Pogledi 55*, a 1957. izašao je prvi broj časopisa "Umjetnost riječi" (139), 1956. osnovan je Odsjek za komparativnu književnost – a pojma kulture nigdje na vidiku. Da je to tako, potkrepljuje se informacijom da se "u

²⁰ Dukić se usredotočuje na period "od 1955, kad su publicirani prvi programski tekstovi [...] do 1964, kad su Aleksandar Flaker i Zdenko Škreb, objavivši knjigu *Stilovi i razdoblja*, sastavljenju od njihovih već tiskanih temeljnih teorijskih rasprava, na neki način zaključili fazu konstituiranja moderne hrvatske znanosti o književnosti" (2009: 138).

indeksu pojmova prvog izdanja *Uvoda u književnost* (1961) ne nalazi termin ‘kultura’, a potom se u fusnoti 14 na istoj stranici navodi da “U trećem izdanju (1983) zapravo i nema indeksa pojmova, dok se u indeksu pojmova četvrtog izdanja (1986) termin ‘kultura’, s atributima ili bez njih, spominje na 78 od ukupno 597 stranica, a pridjev ‘kulturni’ nalazi se na 77 stranica te knjige” (143). “Ti podaci”, zaključuje Dukić, “upućuju na novi, kulturalno usmjereni senzibilitet u hrvatskoj znanosti o književnosti u osamdesetim i devedesetim godinama” (143), kada izlazi peto i posljednje izdanje *Uvoda*. Međutim, kada je riječ o *Uvodu*, valja napomenuti da je u njegovih pet izdanja najveći urednički i sadržajni pomak napravljen između prvih dvaju (iz 1961. i 1969) pod uredništvom Škreba i Petrea i trećeg (iz 1983) pod uredništvom Škreba i Stamaća, kada je priručnik dopunjen novim tekstovima, a neki stari su izostavljeni.²¹ Sve ostale izmjene u preostalim dvama izdanjima (iz 1986. i 1998) uglavnom su uredničke intervencije: dodavanje Kazala autora i djela, Kazala naziva²² i ispravljanje “uočenih nedostataka i očitih pogrešaka” (Stamać 1998c: 11). Bitnih konceptijskih i metodoloških

²¹ U prvo izdanje iz 1961. (ur. Škreb i Petre) uvršteni su redom sljedeći tekstovi: *Zašto čitamo književno djelo* Zdenka Škreba, *Pojava književnosti u ljudskom društvu* Maje Bošković-Stulli, *Narodna književnost* Tvrтка Čubelića, *Izvori evropske književnosti* Frana Petrea, *Književnik i društvo*, *Poetika i Osnovna stilska sredstva* Zdenka Škreba, *Stih* Svetozara Petrovića, *Lirska pjesma* Nikole Milićevića, *Epika i epske pjesme* Vladimira Vratovića i Mate Zorića, *Novela i roman* Aleksandra Flakera, *Drama* Frana Čale, *Stil* Viktora Žmegača, *Kritika i povijest književnosti* Jože Toparšiča, *Metode interpretacije* Zdenka Škreba i na kraju primjeri triju interpretacija književnih predložaka (Škrebova interpretacija Cesarićeva “Oblaka” i Kolarova *Svoga tela gospodar* te Flakerova interpretacija Gogoljevih *Mrtvih duša*). Iz drugog izdanja iz 1969. (ur. Škreb i Petre) izostavljeni su primjeri interpretacija i Škrebov tekst *Zašto čitamo književno djelo*. Uvršteni su tekstovi doradivani, a neki su naslovi i izmijenjeni: Čubelićev prilog postaje *Usmena narodna književnost*, Škrebov tekst *Književnik i društvo* postaje *Književnost i društvo*, *Poetika* postaje *Osnovni pojmovi poetike (u povijesnom slijedu)*, dok Flakerov *Novela i roman* postaje *Umjetnička proza*. Dodana su i dva posve nova teksta, *Književnost i jezik* Radoslava Katičića i *Stilske epobe* Viktora Žmegača. Treće izdanje iz 1983. (ur. Škreb i Stamać) doživjelo je najveće sadržajne i konceptijske promjene. Izostavljeni su raniji prilozi Maje Bošković-Stulli, Tvrтка Čubelića, Frana Petrea, Vladimira Vratovića i Mate Zorića, Nikole Milićevića i Frana Čale, a dodani su skroz novi tekstovi (i zamijenjeni nekim starim): *Znanost o književnosti* Zdenka Škreba, *Problematika književne povijesti* Viktora Žmegača, *Književna kritika* Vladimira Bitija, *Usmena književnost* Josipa Kekeza, *Stil i stilistika* Krunoslava Pranjića, *Lirska pjesma* Zorana Kravara, *Epsko pjesništvo* Pavla Pavličića, *Drama, dramaturgija i kazalište* Nikole Batušića i Vladana Švacova, *Književni sustavi i književni pokreti* Viktora Žmegača i *Smjerovi istraživanja književnosti* Ante Stamaća. Škrebov raniji tekst *Osnovna stilska sredstva* doraden se pojavljuje pod naslovom *Mikrostrukture stila i književne forme*. U posljednjim dvama izdanjima (iz 1986. i 1998) nije bilo nikakvih sadržajnih promjena, osim tehničkih dorada i ispravljanja ranijih propusta i pogrešaka.

²² Oba kazala izradio je Ivan Martinčić.

promjena nije bilo, osim potrebe da se knjiga koja je s vremenom stekla status najobuhvatnijega sveučilišnog književnoteorijskog priručnika kod nas sa svakim novim izdanjem tehnički popravi i praktično što više privede svojoj temeljnoj svrsi. Prema tome, zaključiti isključivo na temelju uvida u kazalo pojmova jedne knjige da je 1980-ih i 1990-ih došlo do pojave novog kulturalno usmjerenog senzibiliteta u domaćoj znanosti o književnosti i to ne potkrijepiti čitanjem tekstova u toj istoj knjizi i analizom njihovih izmjena u različitim izdanjima – neobičan je argumentacijski izvod.

42 To nije jedina takva neobičnost, jer već u rečenici koja slijedi autor tvrdi da bi se u toj "prvoj fazi moderne hrvatske znanosti o književnosti" moglo "u kategoriji 'povijesnosti' raspoznati zamjenski pojam za 'kulturu'" (143). Kako, zašto, po kojoj osnovi, ne navodi se,²³ ali se to potkrepljuje pozivanjem prvenstveno na Škrebov tekst "Teorijske osnove literarnohistorijske periodizacije", objavljen 1958. godine u *Umjetnosti riječi*, u kojemu on polemizirajući s Flakerom izražava rezerve prema imanentnom shvaćanju "stilskih književnopovijesnih pojmova" (144). Doduše, Dukić priznaje, "ni sam Flaker nije prihvaćao ekstremno imanentno shvaćanje književne povijesti" i napominje kako "u to vrijeme hrvatskim književnim znanstvenicima još nije bila poznata teorija književne povijesti praških strukturalista (Felix Vodička)" (144). Naravno da im nije bila poznata jer teško da su u jeku Drugoga svjetskog rata – kada Vodička objavljuje svoju prvu raspravu o toj temi "Književna povijest: njezini problemi i zadaci" ("Litérarni historie. Jeji problémy a úkoly") u zborniku *Čtení o jazyce a poesii* koji su 1942. uredili Bohuslav Havránek i Jan Mukařovský – informacije o koncepciji književne povijesti koja se tada razvijala mogle putovati i biti poznate u Zagrebu 1950-ih. Pogotovo jer je ključna knjiga *Struktura razvoja (Struktura vývoje)* – u kojoj je Vodičkina koncepcija cjelovito prezentirana (a u nju je uvrštena i rasprava iz 1942) i u tom obliku postala poznata izvan tadašnje Čehoslovačke – objavljena tek 1969. godine, nakon što je strukturalizam na Zapadu doživio svoj veliki procvat.

Kako bi pokazao da u prvoj fazi hrvatske znanosti o književnosti postoje i "stanovite rubne pojave" u odnosu na dominantne imanentističke tendencije, uz eksplicitne i jasno artikulirane kritike Svetozara Petrovića, Dukić ističe radove hrvatskih anglista koji se kritički odnose prema imanentizmu Nove kritike, a da se tekstova u kojima to dolazi do izražaja ne dotiče. Umjesto

²³ Autor zaključuje: "problemi povijesnosti književnosti ukazali su već u prvoj fazi moderne znanosti o književnosti na granice strogo imanentnog shvaćanja književnosti" (145). Kultura se više u tom dijelu teksta ne spominje.

toga navodi da, primjerice, Mira Janković u jednom tekstu kritizira Wellekova i Warrenovu *Teoriju književnosti* "zbog jednostranog shvaćanja autonomije književnosti", a u drugome, objavljenom 1957. u *Umjetnosti riječi*, donosi opsežan prikaz knjige *The Liberal Imagination* (1951) "američkog marksističkog povjesničara Lionella Trillinga koji je", kako piše Dukić, "figurirao kao oponent imanentistički orijentiranom *New Criticism*" (146). Potom slijedi zapažanje kako je pojam kulture "imao značajnu ulogu" u Trillingovoj koncepciji književnosti "koju je on uvijek razmatrao u odnosu na društveni kontekst i politiku" (146). Čak i kada bi kritika Wellekova i Warrenova udžbenika, tako kako je prezentirana u tekstu, te činjenica da je jedna u SAD-u utjecajna knjiga predstavljena ovdašnjoj javnosti u stručnom časopisu govorile u prilog stidljivom zagovoru kulturološkog pristupa kod nas, isticati pojam kulture kao Trillingovo distinktivno obilježje u odnosu na Novu kritiku znači zanemariti to da se oko pojma kulture konstituirala angloamerička znanost o književnosti i da su joj temelje postavili Matthew Arnold u seriji kritičkih tekstova naknadno objedinjenih u knjizi *Culture and Anarchy* još 1869. ili Thomas Stearns Eliot u svojim književnokritičkim tekstovima, poglavito u utjecajnoj raspravi "Tradition and the Individual Talent" iz 1919. godine.²⁴ No bez obzira na zaključke teksta²⁵ i argumentacijske i metodološke probleme želja da se po svaku cijenu iz tzv. kulturološke perspektive promotri konstituiranje naše moderne znanosti o književnosti svjedoči o širenju okvira i djelokruga recentnih istraživanja. Želja da se prigovori Zagrebačkoj školi zbog zanemarivanja pojma kulture simptom je svojevrsnog imperativa za priključenjem suvremenim teorijskim tokovima, a svojom izvedbom simptom boljki domaćega konteksta. Jer teorija je doista inovacijska sila, ne samo znanosti o književnosti nego i humanistike općenito, ali kada se recepcija njezinih pomaka svede na kozmetiku – rezultat je traženje onoga čega ne može biti ondje gdje toga ne može biti. Naime, kada se radi o teoriji, postoji jedan imperativ – oprez u radu s pojmovima. Prema tome, kritizirati Zagrebačku školu bez konzistentne teorijske elaboracije, uvažavanja genealogije pojmova, intelektualno-povijesne perspektive, poznavanja širega međunarodnog konteksta i čitanja tekstova – riskantan je poduhvat.

Ipak, valja priznati kako postavljanje suvremene hrvatske znanosti o književnosti i književne kroatistike u širi kulturnoteorijski kontekst nije jed-

²⁴ O tome ekstenzivno piše Terry Eagleton u poglavlju "Razvoj engleskog kao akademskog predmeta" svoje utjecajne, kod nas prevedene i 1987. objavljene *Književne teorije* koja je ovdašnjim studentima još uvijek jedan od temeljnih književnoteorijskih priručnika.

²⁵ Vidi Dukić 2009: 148.

nostavan zadatak, pogotovo kada se u obzir uzme stanje discipline općenito. Kako je Jacques Derrida svojevremeno²⁶ primijetio, “postoje strukturni razlozi zašto je [...] statična i taksonomska tabularizacija u načelu nemoguća ili je ograničenih mogućnosti” (2009: 9). Riječ je o polju pluralnih sila u kojemu “ni nabiranje više nije moguće” (9), a svaki pokušaj totalizacije unaprijed je osuđen na neuspjeh. Igrajući se dvoznačnošću engleskog *state* u nazivu skupa *The States of “Theory”* na kojemu je govorio, evo što Derrida kaže o brojnim *new-isms* i *post-isms*: “Svi očituju pretenziju da reinterpreteraju opće stanje (države) i svoj vlastiti upis u stanje (države), stanje u kojem formalizacija prošlosti i budućnosti stanja (države) mora biti čitljiva u sadašnjosti, stanje u kojem *new* i *post*, onim što najavljuju i onim što čine zastarjelim, daju točnu mjeru i jasnu, sinkronijsku i sustavnu formulaciju te sadašnjosti” (13). Upravo je međusobna dinamika različitih teorijskih pozicija, koje Derrida slikovito naziva gatovima (engl. *jetties*),²⁷ razlog zbog kojeg “tabularna i statična totalizacija nije moguća” (14). Razlog nije povijesni proces u kojemu “se stvari brzo mijenjaju, pa samo dinamička i dijakronijska vizija može obuhvatiti stanja, a ne stanje teorije”, takva je totalizacija nemoguća, objašnjava Derrida, “zbog same strukture gata, jer mnoštvenost načina na koje gatovi upadaju jedni drugima u riječ ne odgovara ni poretku temporalnog i linearnog slijeda ni poretku suprotstavljene simultanosti” (14). Umjesto totalizacije i zatvaranja, umjesto definicije i jasnih granica – “otvaranje prostora, pojava elementa u kojem će određen broj pojava uobičajeno vezivanih uz književnost tražiti trans-, inter-, ali iznad svega ultradisciplinarnu pristupe koji se dosada nisu susretali ni na jednome odsjeku, ni u jednome disciplinarnom području” (28). To što Derrida opisuje jest ono što izaziva otpor i što je u teoriji – teško. “Svatko tko, zapravo, osjeća da je književna teorija preteška ili nejasna”, piše početkom 1980-ih Young, “neka pogleda Kantovu treću *Kritiku* ili Hegelovu *Estetiku* i vidjet će da težina nije tek suvremeni fenomen” (1982: 166). Da bismo se služili perilicom rublja, zgodnom analogijom ilustrira Young, dovoljno je poznavati njezine jednostavne funkcije i nekoliko prekidača. No da bismo razumjeli “kako perilica rublja radi, tada nužna razina

²⁶ Riječ je o izlaganju koje je održao na kolokviju *The States of “Theory”* 1987. na University of California, Irvine. Godine 1990. pod uredništvom Davida Carrola izlazi zbornik *The States of “Theory”: History, Arts, and Critical Discourse*, New York: Columbia University Press.

²⁷ “Riječju gat (*jetty*) odsada pa nadalje označavat ću silu takvoga kretanja koje još nije *subjekt*, *projekt* ni *objekt*, pa čak ni *rejekt*, ali u kojemu se zbiva svaka proizvodnja i svako *subjektivno*, *objektivno* ili *projektivno* (pa i ono *rejektivno*) određenje, koje svoju mogućnost nalazi u *gatu*” (Derrida 2009: 9).

tehnološke kompetencije naglo raste" (166). To ne znači da je bez teorije nemoguće bavljenje književnošću ili da povijest i kritika nisu legitimni pristupi. To znači da pojavom novog elementa koji Derrida spominje, odnosno izvozom diskursa izvan njihova uobičajenog polja ulog naglo raste i stvari se dugoročno mijenjaju. Riječ je o istinskoj mutaciji koju, Derrida dodaje, "ni jedno područje institucionalne discipline ne bi moglo samo izvesti", a mutacija sama, "koliko god bila pozitivna i koliko god obogaćivala, ostaje opasnom i stoga izaziva otpor" (2009: 29).

Pitanje je je li to stanje koje Derrida opisuje znak pada, gubitka temelja, krize i treba li na povijest književne teorije gledati kao na priču o usponu, vrhuncu i padu discipline. Je li naša disciplina doista već neko vrijeme u krizi? Ako je doista riječ o krizi, kakav oblik ona poprima u kontekstu domaće znanosti o književnosti? Grčki pojam *kriza* (κρίσις), podsjeća Koselleck, označava prijelomni trenutak izbora između radikalnih suprotnosti: ispravnog i pogrešnog, spasa i prokletstva, života i smrti (Koselleck 2006: 358). Pojam koji se dugo rabio prvenstveno u tehničkom smislu (npr. u medicini) postupno se od 17. st. proširio na politiku, ekonomiju, povijest, psihologiju te je uz određene transformacije postao dijelom svakodnevnog jezika. "U našem stoljeću", piše Koselleck misleći na 20. st., "ne postoji nijedno područje života koje nije bilo promatrano ili interpretirano iz perspektive toga pojma sa svojim inherentnim zahtjevom za odlukama i izborima" (358). To bi značilo da kriza koja je posljednjih desetljeća zahvatila književnu teoriju zahtijeva donošenje odluke, bacanje kocke, izbor između alternativa: između jasnoće i preglednosti koju je zazivao Vidan ili mnoštvenosti, nesigurnosti i nepreglednosti kakvu opisuju Derrida, Culler i brojni drugi, između harmoničnog odnosa triju sastavnica znanosti o književnosti i stalnoga međusobnog premještanja nadležnosti i granica, između ideala totalizacije i priznanja njezine nemogućnosti, između reda i anarhije... No kako god pokušali ispriповijedati povijest teorije, koji god trenutak izabrali kao točku njezina pojavljivanja, bio to Aristotel, romantičari, novokritičari ili formalisti, vezali je mi uz poetiku ili kritiku²⁸ ili uz retoriku ili estetiku, problem je u tome što je svaki njezin početak obilježen pitanjem određenja njezina predmeta i djelokruga. Poetika kao spoznajna djelatnost, kako je definira Doležel, ima svoju povijest koja je ujedno i povijest teorijske misli, što znači da "graniči

²⁸ Lubomir Doležel razlikuje: "Poetika je saznajna delatnost koja sakuplja znanja o književnosti i uključuje ih u širi sistem znanja stečenog u humanističkim i društvenim naukama. Za kritiku, književno delo je predmet koji se vrednuje, a za poetiku je predmet saznanja" (1991: 5).

sa dve discipline, istorijom ideja i istorijom nauka" (1991: 10). Proučavanje povijesti poetike omogućuje bolje razumijevanje svakoga od područja s kojima graniči, tvrdi Doležel. Kako god je postavili u kontekst humanistike, iz koje god perspektive pokušali rekonstruirati njezinu povijest, ona otvara mogućnost razumijevanja drugih područja i disciplina, ali i ispisivanja povijesti istraživačkih tradicija koje nerijetko nadilaze disciplinarne granice. Znanost o književnosti moguća je jedino ako se, piše Doležel, "književnost prizna za posebnu umetničku delatnost", što znači da "samo naučna poetika koja odbacuje deterministički i redukcionistički pristup književnosti može opravdati posebnost književne umetnosti u teoriji i odbraniti je u kulturnoj praksi" (13). Ondje gdje se književnost nije uspjela odvojiti kao samostalan predmet motrenja, književna teorija nije se mogla razviti.²⁹ S druge strane, ondje gdje se to dogodilo, imamo Aristotelovu *Poetiku* na jednom od mogućih početaka zapadnjačke znanosti o književnosti i nedostatak jasno iskazanih epistemoloških načela "kojima bi se trebalo rukovoditi u proučavanju pesničke umetnosti" (Else, cit. prema Doležel 1991: 22). To znači da nedostaje "neki opšti iskaz koji bi nas usmerio, koji bi pokazao u kakvom je odnosu ovo istraživačko područje sa drugim vrstama i nivoima znanja" (Else, cit. prema Doležel 1991: 22). Zbog nedostatka epistemoloških osnova *Poetike*³⁰ Doležel si zadaje cilj da ih na temelju drugih Aristotelovih spisa pokuša rekonstruirati. Ne ulazeći u nastavak njegove rekonstrukcije, iz navedenog je jasno da je već i taj mogući početak obilježen odsutnošću temelja, odsutnošću koja će započeti dugu povijest dometanja, povijest niza pokušaja da se u prazno mjesto upišu različiti sadržaji.

Prema tome, ne postoji doba nevinosti teorije, ne postoji vrijeme u kojemu su stvari bile jasne, a naš osjećaj da su stvari bile drugačije nije izraz postojeće krize, nego je simptom onoga što LaCapra naziva strukturalnom transhistorijskom traumom čiji je utemeljiteljski događaj nemoguće identificirati i koja se zasniva na odsutnosti izvora/temelja i odsutnosti na izvoru/temelju (2001: 76). "Kada se odsutnost narativizira, nužno se identificira s gubitkom [...] i predstavlja kao događaj izveden iz njega" (49). Takva je priča

²⁹ "Književna teorija... nije se razvila u drevnoj Kini zato što su drevni kineski mislioci, konfučijanci, koji su o književnosti uopšte nešto govorili, odbijali da je posmatraju kao odvojeno biće, kao nešto što se može odvojiti od moralnosti, obreda i politike" (Holzman, cit. prema Doležel 1991: 13).

³⁰ "*Poetika*", Doležel citira Elsea, "nedostaje nešto što stoji kao uvod u svako značajnije delo iz Aristotelovog zrelog doba (*O duši, Delovi životinja, Fizika, Metafizika, Nikomahova etika, Politika, Retorika*), to jest neki opšti iskaz koji bi nas usmerio, koji bi pokazao u kakvom je odnosu ovo istraživačko područje sa drugim vrstama i nivoima znanja" (1991: 22).

reduktivna, zasniva se na pogrešnoj identifikaciji i bliska je mitu, a uvijek je riječ o padu, gubitku temelja i žalovanju za izgubljenim rajem, pri čemu ono što je izgubljeno nikada nije ni bilo prisutno. To znači da teorija nije u krizi i da, sukladno tome, nije za sobom povukla znanost o književnosti te da se u konačnici ne nalazimo pred strašnim alternativama. Kada se odsutnost zamijeni gubitkom, raste vjerojatnost pojave “nostalgije ili utopijske politike u potrazi za novim totalitetom”, a kada se gubitak pretvori u odsutnost, “suočavamo se s beskonačnom melankolijom; nemogućim žalovanjem i beskrajnom aporijom u kojoj je proces prorade prošlosti i njezinih historijskih gubitaka poništen i prerano dokinut” (46). To znači da je ono što White naziva apsurdističkim momentom (*absurdist moment*) u književnoj teoriji prisutno od samoga početka europskoga humanizma. Dok normalna kritika, koja se zasniva na vjeri da književnost “ima smisla” i da “pridaje smisao iskustvu”, ne propituje vlastitu poziciju i praksu, apsurdistička kritika iz metakritičke pozicije problematizira apsolutno sve. Kako White objašnjava, ne radi se o reformskoj teorijskoj struji koja kritičku i teorijsku djelatnost uzima zdravo za gotovo, pa će zato “preporučiti specifične metodološke reforme koje će omogućiti da se unaprijedi ono što se oduvijek radilo na zadovoljavajući način” (1976: 380). Apsurdistička će kritika, piše White 1970-ih, “napasti ondje gdje je normalna kritika u svim svojim oblicima najranjivija: u teoriji jezika” (380). Ne radi se pritom o nadovezivanju na određeni lingvistički pristup ili metodologiju, nego o shvaćanju na tragu “Nietzschea, Mallarméa i Heideggera za koje je jezik bio ljudski problem *par excellence*, bolest koja je omogućila ‘civilizaciju’ i generirala njezina okljaštrujuća ‘nezadovoljstva’” (380). Neovisno o Whiteovoj distinkciji između normalne i apsurdističke pozicije, radi se tek o jednom od temelja koji su teoriji kao takvoj istodobno problem i uvjet mogućnosti njezina postojanja. White piše prije gotovo pet desetljeća, mnogi drugi u desetljećima koja slijede detektiraju isti problem, dio zdvaja nad vlastitom suvremenošću i priziva neka bolja prošla vremena.

Međutim, Whiteov je zaključak dalekosežan – oduvijek je bilo tako da je teorija u pitanje dovodila sve. Oduvijek je bila nepregledna, teška, uzurpatorica, prelazila granice, frustrirala uskratom odgovora, nedovršiva i neodlučiva. I kada se gleda unatrag prema različitim počecima (ovisno o perspektivi i istraživačkoj tradiciji), jedina nostalgija koju možemo osjećati jest nostalgija za onim čega nije bilo. Izgubiti ne možeš ono što nisi ni imao! To je bilo jasno onima s kojima je započela moderna hrvatska znanost o književnosti, kao što im je bilo jasno da bez takve vrste pisanja i mišljenja znanost o književnosti ne može ispuniti svoju svrhu. Premda su zagovarali harmoniju triju sastavnica, itekako svjesni izazovne dinamičnosti teorijske

komponente – svojom velikom (teorijskom) sintezom *Uvodom u književnost* (od prvog do posljednjeg izdanja) dali su književnoj teoriji mjesto koje joj u domaćem kontekstu pripada.

Što se promijenilo u međuvremenu? Kako je svojevremeno primijetio Graff, jednom kada je književna teorija ustanovljena kao jedno od predmetnih područja određenoga filološkog ili književnog odsjeka, "ostatak znanstveno-nastavnog osoblja mogao je slobodno ignorirati pitanja koja teoretičari otvaraju" (2007: 250). Dok postoje oni koji pitaju, drugi mogu odahnuti. Svaki put, dodaje Graff, kada se pojavi opasnost sučeljavanja pozicija i konflikta pokreću se mehanizmi neutralizacije: "dodaje se još jedna jedinica skupu koji ostaje nepromijenjen ili se neprimjetno prilagođava" (250). To znači da se dotadašnji autsajderi uključuju i dobivaju svoja uska područja, "sveučilište si može čestitati na ažurnosti i toleranciji, a da pritom ne mora zahtijevati od etabliranih insajdera da značajnije promijene svoje ponašanje ili da se suoče sa svojim kritičarima" (250). Prema tome, što se promijenilo? Mnogo toga, od širenja problemske perspektive, metodoloških inovacija, otvaranja novih tema do prelaženja disciplinarnih granica – davni vapaj Ive Vidana nije se dovoljno čuo. S druge strane, nedovoljno toga, jer oralnost kao osnovno načelo domaćega akademskog života i dalje cvate, a teorija takva kakva jest od samih svojih početaka mora još jednom, po tko zna koji put, ali možda nikada tako dramatično kao sada – u lokalnom i partikularnom kontekstu zagrebačke kroatistike – opravdavati svoje postojanje. Od studijskog programa do školskog kurikulumu i kompetencija završenih studenata, od književnih kolegija na fakultetu do osnovnoškolske i srednjoškolske nastave književnosti književna teorija ima svoje mjesto. Ono što je bilo jasno začetnicima znanstvenog proučavanja književnosti kod nas, prekrilo je veo samonametnutog zaborava, a sve za volju nostalgije za "zaboravljenim počecima", *nepodnošljive lakoće znanstvenoga pisanja* i obrane male, uske nacionalne filologije.

48

LITERATURA

- Agičić, Damir. 1998. "Kratka kronologija Filozofskog fakulteta". U: *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Monografija*. Ur. Stjepan Damjanović. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: 13–23.
- Baker, Peter. 1995. "Literary Theory and the Role of University". U: *College Literature* 22, 2: 1–15.

- Biti, Vladimir. 1989. *Pripitomljavanje drugog: mehanizam domaće teorije*. Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo.
- Biti, Vladimir. 1995. "Institucionalizacija semiotike u domaći akademski život". U: *Trag i razlika: čitanja suvremene hrvatske književne teorije*. Ur. Vladimir Biti, Nenad Ivić i Josip Užarević. Zagreb: Naklada MD/HUDHZ: 107–122.
- Biti, Vladimir. 2000. "Znanost o književnosti". U: *Pojmovnik književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska: 575–588.
- Compagnon, Antoine. 2007. *Demon teorije*. Prev. Morana Čale. Zagreb: AGM.
- Culler, Jonathan. 2001. *Književna teorija: vrlo kratak uvod*. Prev. Filip i Marijana Hameršak. Zagreb: AGM.
- Derrida, Jacques. 2009. "Some Statements and Truisms about Neologisms, Newisms, Postisms, Parasitisms, and other Small Seisms". Prev. Tomislav Brlek. U: *Quorum: Praksa teorije* 5–6: 7–41.
- Doležel, Lubomir. 1991. *Poetike Zapada. Poglavlja iz istraživačke tradicije*. Prev. Radmila Popović. Sarajevo: Svjetlost.
- Duda, Dean. 2002. *Kulturalni studiji. Ishodišta i problemi*. Zagreb: AGM.
- Duda, Dean. 2016. "Kulturalni studiji i tranzicija". U: *Reč* 32, 86: 81–94.
- Dukić, Davor. 2009. "Kultura – zastavljen pojam u počecima moderne hrvatske znanosti o književnosti". U: *Umjetnost riječi* 53, 3–4: 137–152.
- Eagleton, Terry. 1987. *Književna teorija*. Prev. Mia Pervan-Plavec. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
- Graff, Gerald. 2007. *Professing Literature: An Institutional History. Twentieth Anniversary Edition*. Chicago/London: University of Chicago Press.
- Juvan, Marko. 2011. *Literary Studies in Reconstruction: An Introduction to Literature*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Kravar, Zoran. 1984. "Razmišljanja o funkciji i prijenosu književnoteoretskoga znanja". U: *Kako predavati književnost*. Ur. Aleksandar Jovanović. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: 101–114.
- Koselleck, Reinhart. 2006. "Crisis". Prev. Michaela W. Richter. U: *Journal of the History of Ideas* 67, 2: 357–400.
- LaCapra, Dominick. 2001. *Writing History, Writing Trauma*. Baltimore/London: The Johns Hopkins University Press.
- Margolis, Joseph. 1986. "The Threads of Literary Theory". U: *Poetics Today* 7, 1: 95–110.
- Samardžija, Marko. 1998. "Odsjek za hrvatski jezik i književnost". U: *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Monografija*. Ur. Stjepan Damjanović. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu: 121–131.
- Stamać, Ante. 1998a. "Predgovor petom izdanju". U: *Uvod u književnost: teorija, metodologija*. Ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać. Zagreb: Nakladni zavod Globus: 9–10.
- Stamać, Ante. 1998b. "Smjerovi istraživanja književnosti". U: *Uvod u književnost: teorija, metodologija*. Ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać. Zagreb: Nakladni zavod Globus: 551–589.
- Stamać, Ante. 1998c. "Predgovor četvrtom izdanju". U: *Uvod u književnost: teorija, metodologija*. Ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać. Zagreb: Nakladni zavod Globus: 11–15.
- Škreb, Zdenko. 1976. *Studij književnosti*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škreb, Zdenko. 1998. "Znanost o književnosti". U: *Uvod u književnost: teorija, metodologija*. Ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać. Zagreb: Nakladni zavod Globus: 17–33.

- Vidan, Ivo. 1986. “Terorizam teorije”. U: *Republika XLII*, 7–8: 708–713.
- Wellek, René i Austin Warren (Velek, Rene i Ostin Voren). 1985. *Teorija književnosti*. Prev. Aleksandar I. Spasić i Slobodan Đorđević. Beograd: Nolit.
- White, Hayden. 1976. “The Absurdist Moment in Contemporary Literary Theory”. U: *Contemporary Literature* 17, 3: 378–403.
- Young, Robert. 1982. “Contemporary Literary Theory: Its Necessity and Impossibility”. U: *College Literature* 9, 3: 165–173.

Abstract

THE LOCATION OF LITERARY THEORY AND SOME OTHER ARRANGEMENTS

50

The purpose of this paper is to examine the place of literary theory in Croatian *Literaturwissenschaft*, its role in literary studies (especially the study of Croatian literature), its contribution to the introduction of new research topics, as well as its encouragement of methodological innovations and critical self-reflection. Focusing on the discussion of Škreb, Stamać, and Biti, the discussion demonstrates that there is no “age of innocence” of literary theory and no harmonious complementarity with literary criticism and literary history. With this in mind and considering the international context, the well-known story of disciplinary crisis is unmasked as just another interpretation that can be questioned, and, in the domestic context, as a form of self-imposed oblivion and nostalgia without any real foundation.

Keywords: literary theory, cultural theory, literary studies, Croatian language and literature, crisis